

**ΠΑΡΕ ΜΙΑ ΛΕΞΗ: Διδασκαλία της Νεοελληνικής
Λογοτεχνίας και Δημιουργική Γραφή στο 1^ο Γυμνάσιο
Πτολεμαΐδας (Πιλοτικό Σχολείο)¹**

**Δελιόπουλος Γεώργιος
Φιλολόγος, Υποψήφιος Διδάκτωρ,
Γυμνάσιο Περδίκκα
Κασσιανής 7, Κοζάνη 50100
georgedeliopoulos@yahoo.gr**

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία έχει ως θέμα την εφαρμογή της δημιουργικής γραφής στα πλαίσια της διδασκαλίας του μαθήματος της Νεοελληνικής λογοτεχνίας στη Γ' Γυμνασίου και στο 1^ο Γυμνάσιο Πτολεμαΐδας, κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς 2012-2013.

Ο τίτλος της ανακοίνωσης «ΠΑΡΕ ΜΙΑ ΛΕΞΗ» δεν προέκυψε τυχαία. Αυτή η φράση-προτροπή από το ποίημα μιας μαθήτριας ήταν το σύνθημά μας όλη την προηγούμενη σχολική χρονιά, καθώς οι μαθητές έπαιρναν συνεχώς λέξεις κι αφορμές από τα διδασκόμενα λογοτεχνικά κείμενα, από τις συζητήσεις μας μέσα στην τάξη και από την καθημερινότητά τους, για να γράψουν στο τέλος τα δικά τους έργα. Η δημιουργική γραφή απετέλεσε, λοιπόν, το μέσο για να εξοικειωθούν τα παιδιά περισσότερο και ευκολότερα με τις λογοτεχνικές έννοιες

¹ Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω όλα τα παιδιά για τις ωραίες στιγμές που ζήσαμε, τον διευθυντή του 1^{ου} Γυμνασίου Πτολεμαΐδας κατά τη σχολική χρονιά 2012-2013, κ. Χατζηκωνσταντίνου Γεώργιο για την αμέριστη στήριξη του σε όλη αυτή την προσπάθεια, τον εκδότη της εφημερίδας ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ κ. Πουγαρίδη Αντώνη για το βήμα που παραχώρησε στα παιδιά, την κ. Λαρδούτσου Ειρήνη, κάτοχο του μεταπτυχιακού τίτλου στη δημιουργική γραφή, για τις πολύτιμες συμβουλές της, καθώς και τις συναδέλφους Αλωπούδη Ειρήνη, Καρατζά Καλλιόπη και Χιώτη Παρασκευή, με τις οποίες συνδιοργανώσαμε τη λογοτεχνική εκδήλωση των παιδιών.

και τη λογοτεχνική γραφή, αλλά και για να εκφράσουν τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις ιδέες τους.

B. ΠΙΛΟΤΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Το 1^ο Γυμνάσιο Πτολεμαΐδας εδώ και δύο χρόνια συμμετέχει στην πιλοτική εφαρμογή των νέων προγραμμάτων σπουδών. Στα προγράμματα αυτά η λογοτεχνία θεωρείται ως ένα σύνθετο πολιτισμικό φαινόμενο, το οποίο χαρακτηρίζεται από την ιστορικότητα του συγγραφέα, του κειμένου αλλά και των αναγνωστών του. Παράλληλα, αποτελεί για τους μαθητές ένα μέσο κατανόησης του κόσμου και συγκρότησης της υποκειμενικότητάς τους, καθώς αποκτούν μια κριτική στάση απέναντι στις πολιτισμικές αξίες της παράδοσης και στις εμπειρίες της σύγχρονης ζωής. Επιπλέον, είναι ένα μέσο διαλόγου ανάμεσα στους πολιτισμούς και αναγνώρισης της ετερότητας. Τέλος, η απόκτηση, μέσα από τη λογοτεχνία, πολλαπλών γλωσσικών εμπειριών και η εξοικείωση με τη μεταφορική λειτουργία της γλώσσας ενισχύουν τον φιλοσοφικό στοχασμό και βοηθούν στην καλύτερη απόλαυση της ανάγνωσης.

Στα πιλοτικά γυμνάσια βασικός σκοπός της διδασκαλίας της λογοτεχνίας είναι «η κριτική αγωγή στον σύγχρονο πολιτισμό» μέσω της φιλιαναγνωσίας. Ο εκπαιδευτικός, δηλαδή, καλείται να φέρει το κείμενο από το δικό του ιστορικό πλαίσιο στο σήμερα, να το συγχρονίσει με τα προβλήματα και τις ανησυχίες της σύγχρονης ζωής και με τα προσωπικά βιώματα, τόσο τα δικά του όσο και των μαθητών (Πρόγραμμα Σπουδών για Λογοτεχνία 2011: 73-74).

Το πρόγραμμα διδασκαλίας διαρθρώνεται σε τρεις θεματικές ενότητες, μία ανά τρίμηνο, ενώ για κάθε ενότητα επιλέγονται από τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές ποικίλα κείμενα, μέσα από τα σχολικά ανθολόγια, εκτός των σχολικών βιβλίων ή ακόμη και ολόκληρα βιβλία, ενώ δεν αποκλείονται και άλλα είδη κειμένων εκτός των κλασικών λογοτεχνικών, όπως είναι τα κόμικς, οι ταινίες ή τα τραγούδια. Η μέθοδος διδασκαλίας της λογοτεχνίας στα πιλοτικά Γυμνάσια βασίζεται στην ομαδοσυνεργατική μέθοδο και τη μέθοδο Project, με τη γόνιμη αξιοποίηση των Τεχνολογιών των Πληροφοριών και των Επικοινωνιών. Η αξιολόγηση προκύπτει όχι μόνο μέσα από κλασικές ερωτήσεις κατανόησης του κειμένου, αλλά και με άλλες, ομαδικές ή ατομικές, δραστηριότητες, όπως είναι οι ερευνητικές εργασίες, οι βιβλιοπαρουσιάσεις, οι οπτικοποιήσεις κειμένων, η

συγγραφή λογοτεχνικών κειμένων., οι οποίες αποσκοπούν πρώτιστα στην παραγωγή προσωπικού λόγου από τους μαθητές για το ίδιο το διδασκόμενο κείμενο ή για το θέμα του κειμένου (Πρόγραμμα Σπουδών για Λογοτεχνία 2011: 75-92).

Γ. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

Για να υπηρετηθούν οι βασικοί σκοποί και οι επιμέρους στόχοι της διδασκαλίας της λογοτεχνίας στο Πιλοτικό Γυμνάσιο, όπως σκιαγραφήθηκαν παραπάνω, η εκπαιδευτική πρακτική της δημιουργικής γραφής θεωρήθηκε απαραίτητη.

Τα οφέλη της εφαρμογής της στην εκπαιδευτική πράξη είναι πολλαπλά. Καταρχάς, αναπτύσσεται η δημιουργικότητα των μαθητών, καθώς οι μαθητές εκφράζουν τις εμπειρίες και την υποκειμενικότητά τους μέσα από τα δικά τους λογοτεχνικά κείμενα, «συνομιλώντας» παράλληλα με τον γύρω τους κόσμο και με την υποκειμενικότητα άλλων λογοτεχνών. Η δημιουργική έκφραση των παιδιών είναι μέγα ζητούμενο της εκπαίδευσης, καθώς κατά γενική ομολογία τα παιδιά αισθάνονται ολοένα και πιο πιεσμένα και φιμωμένα μέσα στα ασφυκτικά πλαίσια των τυπικών, σχολικών τους υποχρεώσεων. Παράλληλα, η φαντασία, ο πειραματισμός, η εκτόνωση, που συνδέονται με την πρακτική της δημιουργικής γραφής, δημιουργούν ένα ευχάριστο κλίμα στην τάξη. Επιπλέον, η δημιουργική γραφή εξοικειώνει αποτελεσματικά τα παιδιά με τα χαρακτηριστικά διαφόρων λογοτεχνικών ειδών και με τις συγγραφικές τεχνικές (Καραγιάννης 2010; Καρακίτσιος 2012; Παπαρούση κ.ά. 2009; Σουλιώτης 2012: 13-14). Μ' αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, δημιουργεί νέους και πιο απαιτητικούς αναγνώστες, υπηρετώντας έτσι έναν από τους βασικούς στόχους του πιλοτικού σχολείου, την ενίσχυση της φιλιαναγνωσίας.

Για την εφαρμογή της δημιουργικής γραφής στο 1^ο Γυμνάσιο Πτολεμαΐδας χρησιμοποιήθηκαν διάφορες ασκήσεις του εγχειριδίου δημιουργικής γραφής, το οποίο προέκυψε από τη συνεργασία του Υπουργείου Παιδείας της Κύπρου και του Πανεπιστημίου Φλώρινας (Σουλιώτης 2012).

Δ. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς 2012-2013, η διδασκαλία της λογοτεχνίας στη Γ' Γυμνασίου έπρεπε να οργανωθεί σύμφωνα με το Πρόγραμμα

Σπουδών για τα Πιλοτικά Γυμνάσια (Πρόγραμμα Σπουδών για Γλώσσα & Λογοτεχνία 2011: 78) στις εξής θεματικές ενότητες, μία για κάθε τρίμηνο:

- 1. Στάσεις ζωής σε ποιητικά κείμενα**
- 2. Άτομο και κοινωνία**
- 3. Χιούμορ και σάτιρα**

Το σενάριο διδασκαλίας για κάθε ενότητα χωρίστηκε σε τρεις επιμέρους φάσεις: στη φάση πριν από την ανάγνωση, στη φάση της κυρίως ανάγνωσης και στη φάση μετά την ανάγνωση (Πρόγραμμα Σπουδών για Λογοτεχνία 2011: 100, 117-123).

Στη φάση πριν από την ανάγνωση (2 διδακτικές ώρες) οι μαθητές εισάγονται σύντομα στο θέμα και τις έννοιες της ενότητας μέσα από μια σχετική συζήτηση και με τη βοήθεια ανάλογου εποπτικού υλικού (φωτογραφίες, βίντεο, κόμικς κ.ά.).

Η φάση της κυρίως ανάγνωσης είναι η σημαντικότερη και μεγαλύτερη σε διάρκεια φάση (περίπου 14 διδακτικές ώρες), όπου οι μαθητές διαβάζουν τα λογοτεχνικά κείμενα, συμπληρώνουν τα ομαδικά φύλλα εργασίας με τις σχετικές ερωτήσεις και τα παρουσιάζουν στη συνέχεια στους συμμαθητές τους.

Στη φάση μετά την ανάγνωση (2 διδακτικές ώρες) οι μαθητές καλούνται να παράγουν τον δικό τους λόγο, λογοτεχνικό ή μη. Μετά από σχετική παρότρυνση του καθηγητή και μερικές φορές μετά από μια σύντομη διδασκαλία ορισμένων βασικών κανόνων συγγραφής των λογοτεχνικών ειδών, τα παιδιά καλούνται να γράψουν τα δικά τους λογοτεχνικά έργα με αφορμή έναν ήρωα, μια κατάσταση, μια εικόνα, ένα συναίσθημα ή μια ιδέα, που αναφέρεται μέσα στα διδασκόμενα κείμενα του φύλλου εργασίας. Οι ασκήσεις δημιουργικής γραφής είναι πάντα προαιρετικές και όσα παιδιά δεν επιθυμούν να γράψουν ένα δικό τους κείμενο, μπορούν να εκφραστούν με διαφορετικό τρόπο, όπως συγγράφοντας μια σύντομη ερευνητική εργασία, οπτικοποιώντας κείμενα των φύλλων εργασίας ή των συμμαθητών τους ή ζωγραφίζοντας έναν δικό τους πίνακα, εμπνεόμενα από τα διδασκόμενα κείμενα. Η διδακτική ενότητα ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των λογοτεχνικών κειμένων ή των άλλων εργασιών στην ολομέλεια της τάξης, ώστε όλοι μαζί, καθηγητής και μαθητές, να τις σχολιάσουν και να τις συζητήσουν.

Όπως γίνεται αντιληπτό, οι περισσότερες ασκήσεις δημιουργικής γραφής αφορούν κυρίως στη φάση μετά την ανάγνωση. Αρκετές, όμως, ασκήσεις μπορούν να εφαρμοστούν και στη φάση της κυρίως ανάγνωσης, με στόχο την καλύτερη εμπέδωση ορισμένων λογοτεχνικών όρων και χαρακτηριστικών από τα διδασκόμενα λογοτεχνικά είδη.

Ε. ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ΣΤΗ ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΩΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

Στη φάση της κυρίως ανάγνωσης διαπιστώθηκε ότι αρκετά παιδιά δυσκολεύονταν στην κατανόηση ορισμένων λογοτεχνικών όρων, όπως είναι οι μεταφορές, οι διασκελισμοί και τα διάφορα μέτρα. Γι' αυτό, εφαρμόστηκαν ορισμένες ασκήσεις από το εγχειρίδιο δημιουργικής γραφής για την καλύτερη εμπέδωση των παραπάνω όρων.

Για παράδειγμα, δόθηκαν στα παιδιά ποιήματα χωρίς διασκελισμούς (π.χ. δημοτικά τραγούδια) και τους ζητήθηκε να τα ξαναγράψουν με διασκελισμούς (Σουλιώτης 2012: 65, άσκ. 138). Επίσης, ζητήθηκε από τους μαθητές να αναγνωρίσουν το μέτρο πρώτα πάνω στα ονόματά τους και σε απλές, καθημερινές λέξεις, μετά πάνω σε αγαπημένα τους τραγούδια και τέλος στα ποιήματα (Σουλιώτης 2012: 78, ασκ. 156-159). Έτσι, μπόρεσαν να κατανοήσουν πιο εύκολα και ευχάριστα τον μηχανισμό αναγνώρισης του μέτρου. Στη διδασκαλία των σχημάτων λόγου ζητήθηκε από τους μαθητές να γράψουν ολιγόστιχα ποιήματα (π.χ. χαϊκού), όπου έπρεπε να υπάρχουν συγκεκριμένα σχήματα λόγου (π.χ. μεταφορά, παρομοίωση) (Σουλιώτης κ.ά. 2012: 127, ασκ. 285-287). Ύστερα από λίγες ασκήσεις σχεδόν όλοι οι μαθητές ήταν σε θέση να διακρίνουν μέσα στο κείμενο την παρομοίωση και κυρίως τη μεταφορά, που αρχικά τους δυσκόλευε.

Στον πεζό λόγο και στην αναγνώριση του είδους του αφηγητή (δραματοποιημένος, μη δραματοποιημένος) βοήθησε ιδιαίτερα η άσκηση αντικατάστασης του προσώπου αφήγησης (Σουλιώτης 2012: 23, ασκ. 10, 13). Για παράδειγμα, ζητήθηκε από τα παιδιά να αντικαταστήσουν την τριτοπρόσωπη αφήγηση στο διήγημα του Θεοτόκη «Η τέχνη του αγιογράφου» (Καγιαλής κ.ά. 2012: 131-133) με αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο και να κάνουν

το αντίστροφο στο απόσπασμα από τον «Αλέξη Ζορμπά» του Ν. Καζαντζάκη (Καγιαλής κ.ά. 2012: 164-168).

ΣΤ. ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ΣΤΗ ΦΑΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Στη φάση μετά την ανάγνωση κι αφού είχαν παρουσιάσει οι ομάδες τα φύλλα εργασίας τους και είχαμε συζητήσει μέσα στην τάξη πάνω στο θέμα των κειμένων, φυσικά πάντα με προεκτάσεις στα προσωπικά βιώματα των παιδιών, οι μαθητές καλούνταν προαιρετικά να εκφραστούν μέσα από μια ποικιλία ασκήσεων και πάντα με αφορμή το θέμα των διδασκόμενων κειμένων.

Οι πιο απλές ασκήσεις δημιουργικής γραφής και οι πρώτες που τους ζητήθηκαν ήταν να γράψουν κάποιο κείμενο σχετικό με την πλοκή και τους ήρωες του ποιήματος ή του πεζού, που διδάχθηκαν. Για παράδειγμα, σε ορισμένες περιπτώσεις, αφού προηγήθηκε μέσα στην τάξη μια εκτεταμένη συζήτηση για τις αξίες, τα κίνητρα και τις συνέπειες των πράξεων των ηρώων, δόθηκε στα παιδιά άσκηση να γράψουν την αυτοβιογραφία, μια σελίδα του προσωπικού ημερολογίου ή τη βιογραφία ενός ήρωα, όπως για παράδειγμα με τον ήρωα στο «Ζητείται ελπίς» του Αντώνη Σαμαράκη (Καγιαλής κ.ά. 2012: 235-238).

Άλλοτε, τα παιδιά έπρεπε να μετατρέψουν την αφήγηση μιας σκηνής σε διάλογο σε α' πρόσωπο ανάμεσα στους ήρωες (Σουλιώτης 2012: 43, άσκ. 74), να συνεχίσουν μια ημιτελή ιστορία, όπως συνέβη στην «Τέχνη του αγιογράφου» του Κ. Θεοτόκη (Καγιαλής κ.ά. 2012: 131-133), να «συνομιλήσουν» με τους ήρωες της ιστορίας και με τον λογοτέχνη, απευθύνοντας τους μια φανταστική επιστολή ή παίρνοντας τους μια φανταστική συνέντευξη, όπου εκεί οι μαθητές εξέφραζαν τις απόψεις τους, τις αντιρρήσεις και τις απορίες τους για τον τρόπο γραφής και τις πράξεις των ηρώων (Σουλιώτης 2012: 71, άσκ. 144). Οι συγκεκριμένες ασκήσεις έδωσαν στα παιδιά τη δυνατότητα να εκφραστούν, αλλά τα βοήθησαν παράλληλα και να καταλάβουν βαθύτερα τις πράξεις των ηρώων, τις εκφραστικές επιλογές του συγγραφέα και τις προεκτάσεις του κειμένου.

Τα χαϊκού και τα τάνκα ήταν επίσης μια εύκολη και διασκεδαστική για τα παιδιά άσκηση δημιουργικής έκφρασης. Αφού διδάχθηκαν τον αριθμό των στίχων και των συλλαβών ανά στίχο, που έπρεπε να έχουν τα συγκεκριμένα ποιήματα, κλήθηκαν να αποτυπώσουν σε χαϊκού ή τάνκα κάποια εικόνα ή

κάποιο συναίσθημα, όπως τη λύπη και την απογοήτευση με αφορμή τη διδασκαλία ποιήματος του Καρυωτάκη, τη χαρά και την αισιοδοξία με αφορμή τη διδασκαλία ποιήματος του Ελύτη (Σουλιώτης 2012: 103, άσκ. 230). Ορισμένα χαϊκού, όπως τα παρακάτω, ήταν μάλιστα αποτέλεσμα ομαδικής έμπνευσης μέσα στην τάξη.

Ένα δρομάκι
αδειανό είμαι εγώ
δίχως έξοδο.

Δρόμοι σκοτεινοί,
φανάρια χαλασμένα
και ψάχνω για φως.

Ένα αδειανό
πουκάμισο είμ' εγώ
χωρίς ελπίδα.

Χωρίς ελπίδα,
μόνος σ' όλο τον κόσμο,
μαύρο τοπίο.

Οι μαύροι τοίχοι
περιβάλλουν τη μικρή
μαύρη ζωή μου.

Παιδιά που κλαίνε,
σπίτια που γκρεμίζονται
κι εγώ χάνομαι.

Το κακό παντού,
η αγάπη πουθενά.
Πώς θα σωθούμε;

Το τούνελ γύρω
σκοτεινιάζει και εγώ
ψάχνομαι παντού.

Αν και στην αρχή τα παιδιά ήταν διστακτικά και αγχωμένα για το αν μπορούσαν να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις των παραπάνω ασκήσεων, τελικά διαπίστωσαν ότι μπορούν να εκφραστούν λογοτεχνικά. Οπότε, στη συνέχεια τους δόθηκαν λίγο πιο πολύπλοκες και δύσκολες ασκήσεις. Τους ζητήθηκε, λοιπόν, να γράψουν ένα ποίημα ή ένα πεζό κείμενο, το οποίο θα ξεκινούσε με μια χαρακτηριστική φράση από το διδασκόμενο κείμενο. Για παράδειγμα, μετά τη διδασκαλία του ποιήματος «Η πόλις» του Κ. Καβάφη τα παιδιά έπρεπε να γράψουν ένα ποίημα, το οποίο θα ξεκινούσε με την αρχική φράση του ποιήματος «Είπες, θα πάω σ' άλλη γη». Ένα τέτοιο ποίημα είναι και το παρακάτω.

Ζητάω πολλά;

Είπες, θα πάω σ' άλλη γη,
θα πάω σ' άλλα μέρη,
μακριά απ' όλους σας να ζω,
κανείς να μη με ξέρει,
να βρω γαλήνη και χαρά
και η ζωή να μου γελά,
για να ξεχάσω ό, τι με πονά.

Ζητάω πολλά;

Β.Π.

Σε άλλες περιπτώσεις και με αφορμή κάποια φράση του διδασκόμενου κειμένου, τα παιδιά έπρεπε να γράψουν ένα ποίημα από κάποιο συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος (π.χ. σονέτο, ακροστιχίδα, μπαλάντα), αφού φυσικά πρώτα είχαν διδαχθεί τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου λογοτεχνικού είδους. Για παράδειγμα, μετά τη διδασκαλία του ποιήματος «Το ψωμί» του Μίλτου Σαχτούρη κι εκμεταλλευόμενοι την τελική φράση του ποιήματος «Διψάμε για ουρανό», ζητήθηκε από τους μαθητές να γράψουν μια ακροστιχίδα με τη λέξη ΔΙΨΑΜΕ (Σουλιώτης 2012: 63-64, ασκ. 134-136).

Ασφαλώς, ο κύριος στόχος στις περισσότερες ασκήσεις ήταν να βγάλουν τα παιδιά στην επιφάνεια τα προσωπικά τους βιώματα και τις δικές τους ανησυχίες. Για παράδειγμα, μετά τη διδασκαλία του αποσπάσματος «Η τελευταία αρκούδα της Πίνδου» του Δημήτρη Χατζή (Καγιαλής κ.ά. 2012: 229-233), οι μαθητές έπρεπε να γράψουν ένα κείμενο με θέμα τον τόπο τους, μιας και το θέμα του συγκεκριμένου κειμένου είναι η επιστροφή στην πατρίδα. Στο απόσπασμα «Ένας Ρώσος συνταγματάρχης στη Λάρισα» του Μ. Καραγάτση (Καγιαλής κ.ά. 2012: 204-207) έπρεπε να γράψουν ένα διήγημα ή ένα ποίημα με θέμα τους μετανάστες, εμπνεόμενοι από τον ήρωα του κειμένου, τον συνταγματάρχη Λιάπκιν κι από την επικαιρότητα. Στο απόσπασμα από τον «Αλέξη Ζορμπά» του Ν. Καζαντζάκη (Καγιαλής κ.ά. 2012: 164-168) έπρεπε να γράψουν ένα διήγημα με θέμα μια τυχαία συνάντηση, όπως αυτή του αφηγητή με τον Αλέξη Ζορμπά.

Επίσης, μετά τη διδασκαλία του ποιήματος «Οι μεγάλοι» της Τζένης Μαστοράκη (Καγιαλής κ.ά. 2012: 227), και με αφορμή τα βιώματα που αναφέρει η ποιήτρια για τους δικούς της μεγάλους, τα παιδιά είχαν ως άσκηση να γράψουν ένα ποιητικό ή πεζό κείμενο για τα βιώματα, που κουβαλούν οι δικοί τους μεγάλοι (γονείς, συγγενείς, δάσκαλοι). Έπρεπε, δηλαδή, να μπουν στη θέση των μεγάλων και να γράψουν γι αυτούς. Μια μαθήτρια, λοιπόν, έγραψε το παρακάτω ποίημα.

Μεγάλωσα

Μεγάλος είμαι και περνούν
τα έρμα χρόνια σαν νερό.
Ήτανε χθες που πήγαινα σχολειό,
διάβαζα κι έγγραφα μονάχος,
δίχως κανείς να με βοηθά
κι η μάνα μου να με μαλώνει
να μη χαζεύω τα πουλιά,
που ελεύθερα πετούν ψηλά.
Παίζαμε με τους φίλους μας κρυφτό,
κουτσό, τα μήλα και κυνηγητό.
Χρόνια ανέμελα με ξεγνοιασιά.
Ήμασταν κάποτε παιδιά.
Είμαι μεγάλος τώρα πια!

Σε κάποια φύλλα εργασίας ζητήθηκε από τους μαθητές να εκφράσουν τις αγωνίες και τα πιστεύω τους σε μη λογοτεχνικές φόρμες, όπως σε συνθήματα μετά τη διδασκαλία του αποσπάσματος «Η διαδήλωση» από την Αργώ του Γ. Θεοτοκά (Καγιαλής κ.ά. 2012: 198-202) ή σε μικρές αγγελίες μετά τη διδασκαλία του «Ζητείται Ελπίς» του Αντώνη Σαμαράκη (Καγιαλής κ.ά. 2012: 235-238). Τελικά, αρκετά κείμενα των παιδιών κατέληξαν από αγγελίες ή συνθήματα να γίνουν στιχουργήματα και ποιήματα, όπως το παρακάτω.

Μικρές αγγελίες

ΖΗΤΕΙΤΑΙ κάθε είδους αγάπη,
μητρική, αδερφική, φιλική, πλατωνική.
Όλες μάς είναι πολύτιμες,
Σας ενημερώνουμε πως η αγάπη σας
θα μετρηθεί, θα ζυγιστεί,
για να πληρωθείτε αναλόγως.

ΖΗΤΕΙΤΑΙ πίστη.
Όποιος έχει αρκετή, ας την κομματιάσει
σε μικρά κομμάτια για όλους.
Όλοι την έχουμε ανάγκη.

ΖΗΤΕΙΤΑΙ έστω και λίγη αλήθεια.
Αν τη βρεις, ακολούθησέ την.
Δεν ξέρεις πού θα σε βγάλει.

ΖΗΤΕΙΤΑΙ φως,
για να στραφούν
όλα τα βλέμματα
και τα λουλούδια εκεί.

ΖΗΤΕΙΤΑΙ ξίφος,
για να κόψει στα δύο

την αδιαφορία που χάραξε
την εποχή μας.

ΖΗΤΟΥΝΤΑΙ χέρια,
για να σμιλέψουν
τον κόσμο απ' την αρχή.

Δ.Π.

Τέλος, στην ενότητα «Χιούμορ και Σάτιρα» τα παιδιά διαπίστωσαν ότι δυσκολεύονταν να εκφραστούν σατιρικά αλλά και να αναγνωρίσουν τα σατιρικά στοιχεία των διδασκόμενων κειμένων. Μπέρδευαν στο μυαλό τους τη σάτιρα με τη συκοφάντηση και τη βωμολοχία. Επιπλέον, δυσκολεύονταν να γράψουν κείμενα με σκωπτική διάθεση, ενώ στις πρώτες απόπειρες συγγραφής τα κείμενά τους κατέληγαν να είναι περισσότερο επικριτικά παρά σκωπτικά. Όταν όμως, τους ζητήθηκε να γράψουν κάποιο σατιρικό ποίημα για το σχολείο, τη σχολική ζωή, τους συμμαθητές τους ή κάποιον καθηγητή, έχοντας ως πρότυπο τα διδασκόμενα σατιρικά κείμενα², βρήκαν τον τρόπο να εκφραστούν και σατιρικά, όπως στο παρακάτω ποίημα.

Ο Διευθυντής

Όταν ο διευθυντής μας είναι θυμωμένος,
νομίζει όλος ο κόσμος πως είναι φοβισμένος.

Όλοι μπροστά του είναι αρνιά
κι όμως από πίσω γέλια φοβερά.

Όταν παίρνουμε ωριαία,
έξω εμείς περνάμε ωραία.

Όταν βγει όμως αυτός,
ο λύκος γίνεται αμνός.

Όταν λίγο μας φωνάζει,

² Ορισμένα από τα σατιρικά κείμενα, που διδάχθηκαν στην ενότητα «Χιούμορ και σάτιρα» ήταν «Ο κακός μαθητής» του Α. Λασκαράτου (Καγιαλής κ.ά. 2012: 66-68), «Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια» του Α. Σούτσου (Καγιαλής κ.ά. 2012: 72-73), «Ο Μιχαλός» του Κ. Καρυωτάκη κ.ά.

το αυτί μας ίσως μπάζει.
 Δε θα βάλουμε στο μυαλό μας
 πως δε θέλει το κακό μας.
 Όταν πάμε στο γραφείο,
 μας γράφουν στο χειρότερο βιβλίο.
 Απουσία, ποινολόγιο,
 κάψιμο στο απουσιολόγιο.
 Μα περνάμε πολύ καλά,
 όταν είμαστε στην τάξη
 κι αν δε μας ενοχλούν,
 είμαστε όλοι εντάξει.

Θ.Π.

Όπως προαναφέρθηκε, οι ασκήσεις δημιουργικής γραφής ήταν προαιρετικές και όσα παιδιά δεν ήθελαν να εκφραστούν λογοτεχνικά, οπτικοποίησαν κείμενα των φύλλων εργασίας ή των συμμαθητών τους, επιλέγοντας σχετικές φωτογραφίες από το Διαδίκτυο (Σουλιώτης 2012: 147, ασκ. 345-346) ή ζωγραφίζοντας τους δικούς τους πίνακες (Σουλιώτης 2012: 145, ασκ. 337). Ένας τέτοιος πίνακας είναι και ο παρακάτω από μια μαθήτρια, η οποία τον εμπνεύστηκε από το ποίημα του Κ. Καβάφη «Η πόλις».

12

Z. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΜΑΘΗΤΙΚΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Όπως ήταν επόμενο, όλη τη σχολική χρονιά συγκεντρώθηκαν εκατοντάδες κείμενα από το σύνολο σχεδόν των μαθητών. Με ελάχιστες εξαιρέσεις, σχεδόν όλοι οι μαθητές, περισσότερο ή λιγότερο επιμελείς, με υψηλή ή χαμηλή σχολική επίδοση, έγραψαν έστω και ένα δικό τους λογοτεχνικό κείμενο. Κάθε εβδομάδα, ένα κείμενο των παιδιών επιλεγόταν και δημοσιευόταν στην τοπική εφημερίδα της Πτολεμαΐδας «ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ». Η δημοσίευση των κειμένων τους χαροποίησε ιδιαίτερα τα παιδιά και αύξησε τον λογοτεχνικό τους «ανταγωνισμό», καθώς και τη διάθεσή τους να γράψουν όλο και περισσότερα κείμενα, τα περισσότερα πέραν των ασκήσεων δημιουργικής γραφής στο μάθημα της Λογοτεχνίας.

Στο τέλος της σχολικής χρονιάς επιμεληθήκαμε μαζί με τη φιλόλογο κ. Αλωπούδη Ειρήνη μια συλλογή λογοτεχνικών κειμένων με χαρακτηριστικά

κείμενα τριάντα περίπου μαθητών. Μέσα στον Ιούνιο και παρά τον φόρτο των εξετάσεων τέσσερις καθηγητές και τα παιδιά οργανώσαμε μια ανοικτή προς το κοινό της πόλης λογοτεχνική εκδήλωση, σε συνεργασία με το ΝΠΔΔ ΚΟΙΠΠΑΠ του Δήμου Εορδαίας, όπου οι μαθητές παρουσίασαν στον κόσμο τη λογοτεχνική τους παραγωγή.

Η. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η προηγούμενη σχολική χρονιά ήταν ένα ωραίο ταξίδι για όλους μας. Είναι χαρακτηριστική η φράση μιας μαθήτριας, «Κύριε, φέτος ήταν ωραία, γιατί είχα συντροφιά την ποίηση». Το μάθημα της λογοτεχνίας έγινε σε μια ευχάριστη και δημιουργική ατμόσφαιρα, όπου τα παιδιά πειραματίστηκαν με τη λογοτεχνική τους έκφραση, τόλμησαν να εκθέσουν στους συμμαθητές τους τα συναισθήματα και τα πιστεύω τους και νομίζω ότι ωφελήθηκαν από τις αντιδράσεις και τα σχόλια των συμμαθητών και των καθηγητών τους. Παράλληλα, τα παιδιά, ως δόκιμοι πλέον λογοτέχνες και όχι μόνο ως αναγνώστες, κατανόησαν καλύτερα τα χαρακτηριστικά των διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών, ενώ προσέγγισαν ικανοποιητικά τα νοήματα και τις προεκτάσεις των διδασκόμενων κειμένων.

Αν δεχτούμε την άποψη του αμερικανού ποιητή Wallace Stevens ότι «η ποίηση είναι η απάντηση στην καθημερινή αναγκαιότητα να κατανοήσουμε τον κόσμο σωστά» (Stevens 1993), τότε οι λέξεις, ο λόγος και η δημιουργική έκφραση αποτελούν ανάγκη και δεν περισσεύουν στη ζωή και την εκπαιδευτική πράξη. Κλείνω με μια προτροπή για όλους μας από τους στίχους μιας μαθήτριας.

Πάρε μια λέξη
και κάνε παιχνίδι.

Κάτι θα βγει,
δική σου ευθύνη.

Πάρε στο τέλος
χαμόγελο κι ευχή.
Βάλ' τα στη σειρά
και το ποίημα θα βγει.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η φράση – προτροπή «ΠΑΡΕ ΜΙΑ ΛΕΞΗ» ήταν το σύνθημά μας κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς 2012-2013 στο 1^ο Γυμνάσιο Πτολεμαΐδας (Πιλοτικό Σχολείο), στο μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στη Γ΄ Γυμνασίου.

Σύμφωνα με τα Νέα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών, βασικοί σκοποί του μαθήματος της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας είναι η καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας και η ανάδειξη του ρόλου της λογοτεχνίας στην κριτική και δημιουργική κατανόηση της κοινωνικής, ιστορικής και πολιτισμικής μας εμπειρίας, αλλά και στη συγκρότηση της υποκειμενικότητάς μας. Η μεθοδολογική προσέγγιση βασίζεται στην ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, τη μέθοδο Project, στην αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνίας (ΤΠΕ) και στη δημιουργική γραφή.

Η δημιουργική γραφή, ως μια βιωματική δραστηριότητα στα πλαίσια του μαθήματος της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, έχει ως στόχους την ανάπτυξη της δημιουργικότητας των παιδιών μέσω της βαθμιαίας εξοικείωσής τους με συγγραφικές πρακτικές, καθώς και την ενεργητική προσέγγιση των λογοτεχνικών κειμένων από τη σκοπιά του δημιουργού κι όχι μόνο του αναγνώστη.

Με τη βοήθεια, λοιπόν, των ασκήσεων από το εγχειρίδιο δημιουργικής γραφής του Υπουργείου Παιδείας της Κύπρου και του Πανεπιστημίου Φλώρινας, σχεδόν όλοι οι μαθητές της Γ΄ Γυμνασίου έπαιρναν λέξεις κι αφορμές από τα διδασκόμενα λογοτεχνικά κείμενα και από τις συζητήσεις μας μέσα στην τάξη γύρω από αυτά, για να γράψουν στο τέλος τα δικά τους έργα. Μέσα από τις προσωπικές τους δημιουργίες κατανόησαν καλύτερα τα χαρακτηριστικά των διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών, ενώ προσέγγισαν ικανοποιητικά τα νοήματα και τις προεκτάσεις των διδασκόμενων κειμένων. Ταυτόχρονα, παρουσίασαν τις λογοτεχνικές τους δημιουργίες σε καθηγητές και συμμαθητές μέσα στη σχολική τάξη, αλλά και στο ευρύτερο κοινό της πόλης μέσω της τακτικής δημοσίευσής τους σε τοπική εφημερίδα. Στο τέλος της σχολικής χρονιάς τυπώσαμε μια συλλογή με αντιπροσωπευτικά κείμενα των παιδιών και την παρουσιάσαμε σε ανοικτή προς το κοινό της Πτολεμαΐδας λογοτεχνική εκδήλωση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Καγιαλής, Π., Ντουσιά, Χ. & Μέντη, Θ. (επιμ.) (2012). *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Γυμνασίου*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Καραγιάννης, Σ. (2010). Η Δημιουργική Γραφή ως καινοτόμος δράση στο σχολείο: όψεις. Ημερίδα «Καινοτομίες και κριτική σκέψη: αναζητώντας πρακτικές για τη σχολική τάξη», (27 Φεβρουαρίου 2010), ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ.-Ελληνοαμερικανικόν Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κολλέγιο Αθηνών Κολλέγιο Ψυχικού. www.scribd.com/doc
- Καρακίτσος, Α. (2012). «Δημιουργική Γραφή: μια άλλη προσέγγιση της λογοτεχνίας ή η επιστροφή της Ρητορικής;» *Κείμενα 15*. Ανακτήθηκε στις 23 Σεπτεμβρίου 2012 από το διαδίκτυο: http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?view=article&catid=59%3Atefxos15&id=256%3A15-karakitsios&option=com_content&Itemid=95
- Παπαρούση, Μ., Ανδρέου, Α. & Καλδή, Σ. (2009). «Η συμβολή της δημιουργικής γραφής στη διδακτική της λογοτεχνίας». *Νέα Παιδεία 132*: 102-115.
- Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο*. «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21^{ου} αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών». Αθήνα 2011.
- Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση. Οδηγός για τον εκπαιδευτικό*. «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21^{ου} αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών». Αθήνα 2011.
- Σουλιώτης, Μ (2012). *Δημιουργική Γραφή: Οδηγίες πλεύσεως (Βιβλίο Εκπαιδευτικού)*. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Υπηρεσία ανάπτυξης προγραμμάτων.
- Stevens, W. (1993). *Adagia*. Μτφρ. Χ. Βλαβιανός. Αθήνα: Νεφέλη.